

CELEBRATING KATI, THE FRIEND, COLLEAGUE AND EDITOR

Judit Regenye

Celebrating Katalin T. Biró – known as TBK to her friends and colleagues – with a volume devoted to archaeometry was an evident idea and we strongly hope that will be a source of great joy to the celebre. Compiling a book on petroarchaeology would have also been appropriate as her oeuvre in that discipline is likewise invaluable.

At the beginning of her career, identifying the raw material of stone tools was not an indispensable part of archaeological analysis, especially not in post-Palaeolithic research. Kati's studies in geology and her early interest in the Palaeolithic, however, have led her to include neolithic stone tools in this type of inquiry. Fortunately, leaders of the State Geological Survey of Hungary (MÁFI) were committed to promoting interdisciplinary research at the time and supported this type of work in major ways. However, changes in the institution's leadership resulted in weakening the positive attitude toward archaeology, thus Kati became interested in informatics. In fact, this volume could be a collection of IT studies as well, as developing information systems in Hungarian museums could not be discussed without mentioning the acronym: TBK. The years spent at the Central Directorate of Museums and Department of Informatics of the Hungarian National Museum (a unit she subsequently headed) were the early years of implementing IT in Hungarian museums. Museums in the countryside were connected to a network and everybody studied DataEase, the database program recommended to museums. During the centrally organized courses she taught colleagues had to memorize the name of Kati's cat, Tina, who was immortalized in the form of the password. Kati also played a leading role in the preparation and nationwide promotion of Statutory Rule no. 20/2002, concerned with the use of informatics in museum inventories.

Our joint work began in these happy and peaceful times in the survey area of the Veszprém museum, the Bakony Hills. We had already known each other for a while: both of us were archaeology students although at different universities – Kati at the Loránd Eötvös University in Budapest, myself at the Attila József University in Szeged. We first met at the excavation directed by Júlia Szénászký and György Goldman in Battonya, southeast Hungary. The Battonya excavations have gained historic significance

KATI, A BARÁTUNK, KOLLÉGÁNK ÉS SZERKESZTŐNK KÖSZÖNTÉSÉRE

Regenye Judit

TBK-t archaeometriai kötettel köszönteni – magától értetődő gondolat és reményeink szerint örömet okoz. Persze éppúgy felmerülhetett volna a petroarchaeológiai kötet ötlete, azon a területen nem kevésbé elvülhetetlenek az érdemei.

Pályája kezdetén a könyrsanyag-azonosítás a régészeti kutatásnak nem volt még elengedhetetlen része, a paleolitikumot követő korok tekintetében semmiképp. Geológiai tanulmányai, a paleolitikum iránti kezdeti érdeklődése vezették arra, hogy a neolitikus kőeszközök vizsgálatát ebbe az irányba bővítsé. A Magyar Állami Földtani Intézetnél (MÁFI) akkoriban a vezetés interdiszciplináris elkötelezettségének hála, komoly lehetőség adódott az ilyen típusú munkákra. Később, a MÁFI vezetésében és ennek következtében az intézet régészet iránti elkötelezettségében beállt változás miatt kitérőt tett az informatika felé. Tehát lehetne ez éppenséggel egy informatikai kötet is, mert a múzeumi informatikáról sem lehet beszélni nevének említése nélkül. A Központi Múzeumi Igazgatóságnál (Könyves Kálmán krt.) és a Magyar Nemzeti Múzeum informatikai főosztályán töltött évei, utóbbinak vezetése egybeesnek a hazai múzeumi informatika hőskorával. Akkortájt épültek ki a vidéki múzeumokban a hálózatok, tanulta mindenki a DataEase adatbázis kezelését az általa szervezett központi továbbképzéseken, és ismerkedett meg mindenki TBK aktuális macskájának (Tina) nevével, lévén az a jelszó. A 20/2002. évi múzeumi informatikai- nyilvántartási rendelet előkészítésében, majd annak országos megismertetésében vezérszerepet játszott.

Közös munkánk ezekben a boldog békeidőkben kezdődött a veszprémi múzeum gyűjtőterületén, a Bakonyban. Ismeretségünk még régebbi, mindketten régészhallgatók voltunk – Katalin az ELTE, jómagam a JATE hallgatója – első találkozásunk idején Szénászký Júlia és Goldman György battonyai ásatásán. Tudománytörténeti jelentőségűek a battonyai ásatások, a ma, a neolitikummal foglalkozó régészeknek ez a generációja nyaranta ott találkozott. A veszprémi múzeum régészeti gyűjteménye igen gazdag felszínen gyűjtött neolitikus kőeszközökben, elég csak a Vázsonyi-medencére utalni. A könyrsanyag forrása a ma már ikonikus névnek számító szentgáli Tüzköves-hegy volt. A nyersanyag geológiai azonosítását követően a kitermelőhely lokalizálása majd feltárása következett az 1980-as évek első

1: Egyetemistaként, **2:** esküvő, **3:** fürdőzés a Répceben (Gór, 1990), **4:** Kiállítás megnyitó a veszprémi múzeumban (1995), **5:** bronzkoros konferencia kirándulásán a Bakonyban (1996), **6:** Ajka–Pálmajor (1997), **7:** ISA kiránduláson, Csesznek (1998), **8:** Kup–Egyes (2001), **9:** a Hertelendi Ede emlékülésen (2004), **10:** Kisbalaton-projekt, Vörs határában (2004)

1: The university student, **2:** wedding, **3:** bathing in the Répce River at Gór (1990), **4:** opening a museum exhibit in Veszprém (1995), **5:** excursion during a Bronze Age conference to the Bakony Hills (1996), **6:** Ajka–Pálmajor (1997), **7:** ISA excursion, Csesznek (1998), **8:** Kup–Egyes (2001), **9:** at the symposium in memory of Ede Hertelendi (2004), **10:** in the outskirts of Vörs, Kisbalaton-Project (2004)

as our generation of neolithic archaeologists met there every summer.

The Archaeological Collections of the Veszprém museum are unusually rich in lithic finds gathered during field walks in places such as the Vázsony Basin. The source of raw materials in this area was the so-called Tűzköves-hegy (Flintstone Hill) in Szentgál. Following the geological identification of the raw material its quarry was localized and excavated during the first half of the 1980s. Our first joint excavation camps were set up in the side of Tűzköves-hegy under really hard, Spartan circumstances. It must be noted that even after we could try more comfortable venues, eventually we always moved back to this camp in the outskirts. We conducted field work focusing on neolithic stone workshops for twenty years in the Bakony Hill. First we surveyed the aforementioned Tűzköves-hegy, then Lengyel culture settlements in the surroundings of Szentgál, Ajka and Városlőd. Subsequently we carried on in Kup and Nagytevel the fell within the survey area of the Pápa museum, whose director Gábor Ilon, an archaeologist, provided substantial help. We opened small test trenches at these sites. Shortages of both time and money precluded mayor excavations. Fortunately we did not intend to fully excavate a single site, but tried to map and interpret the range of activities involved in quarrying lithic raw materials.

The approach and mentality adopted by TBK in scholarly conduct was a genuine novelty in Hungarian archaeology during the early 1980s. However, it fit very well with research trends internationally. This was clearly shown by the success of the conference organized in Sümeg in 1986 with the help of Erzsébet Bácskay and Katalin Simán. The proceedings, published in two volumes made us, traditional archaeologists, recognize for the first time the immense potential of studying lithic raw materials. When discussing the identification of stone raw materials, the so-called Litotéka, a reference collection of raw materials, organized by TBK in the Hungarian national Museum must also be mentioned.

Results obtained during the first years of research at Szentgál convinced us about the potential of this research area. Relationships between settlements of the Lengyel culture and the quarry of lithic raw materials could be clearly outlined. Thus, beyond questions of lithic technology a broader view of social dimensions could also be gained in relation to this activity. TBK's exceptional intellect is very much tuned to recognizing relationships between phenomena. In this case too, she was keenly interested in the location, influence and connections of manufacturing centres since the very beginning.

felében. A Tűzköves-hegy oldalában voltak az első közös ásatási táboraink igazán kemény, spártai körülmények között. Meg kell jegyezni, hogy amikor módunk adódott a kényelmesebb táborozás kipróbálására, rövid kísérlet után inkább visszaköltöztünk a határba. Húsz éven keresztül kutattuk a Bakony neolitikus műhelykörzeteit, először a már említett Tűzköves-hegyet és körülötte a lengyeli kultúra településeit Szentgál, Ajka, Városlőd határában, majd Kup és Nagytevel – a pápai múzeum gyűjtőterülete, Ilon Gábor régész-igazgató támogatásával – következett. Kisfelületű szondákat nyitottunk. Sem az idő, sem a pénz nem tette lehetővé a komolyabb feltárást, mert nem egy lelőhely anyagának begyűjtésére törekedtünk, hanem a kőbányászathoz kapcsolódó tevékenységek feltérképezésére, értelmezésére.

Az a megközelítés, szemléletmód, amit TBK képviselt, az 1980-as évek elején még úttörőnek számított a magyar régészetben, de jól illeszkedett a nemzetközi kutatási irányokhoz. Ezt jól példázza az 1986-ban Bácskay Erzsébettel és Simán Katalinnal együtt szervezett sümegi nemzetközi konferencia sikere. A két kötetben megjelent előadások először szembeállítottak bennünket, hagyományos régészettel foglalkozókat a kőeszközök vizsgálatában rejlő lehetőségekkel. A kőeszköz-nyersanyagok azonosítása terén végzett munkája kapcsán nem hagyhatjuk ki a konferencia hozadékaként a Nemzeti Múzeumban létrehozott Litotéka megszervezésében játszott szerepét.

A szentgáli feltárások első éveinek eredményei meggyőztek bennünket arról, hogy ígéretes kutatási lehetőséggel állunk szemben. Markánsan kirajzolódott ugyanis a lengyeli kultúra településeinek a kitermelőhelyhez való kapcsolata. Lehetőség mutatkozott a kőbányászat technológiai kérdésein túl a tevékenység társadalmi dimenzióinak megragadására. TBK kivételes intellektuális erejével összefüggéseiben szereti látni a dolgokat, itt is kezdettől a műhelycentrumok helyzete, hatása, kapcsolatai érdekelték. A veszprémi múzeum régészeti gyűjteményének teljes kőanyagát áttanulmányozva, a feltárási, terepbejárási eredményeket hozzátéve képet kapott a kitermelés és feldolgozás intenzitásáról. A bánya és a telepek viszonyát már a felismert rendszerben értelmezve a veszprémi múzeumban 1995-ben kiállítást rendeztünk *Őskori iparvidék a Bakonyban* címmel. Csupán érdekességként említem, hogy ezen a kiállításon jelent meg először számítógép interaktív szerepben TBK ötleteként és megvalósításában.

Három évvel később jelent meg kandidátusi disszertációja, a címe szerint az alföldi neolitikumra koncentrálna, de dunántúli kitekintéssel. A kötetet a magyarországi neolitikus kőeszköz-kutatás kézikönyvének tekinthetjük. Az azóta eltelt közel két

1: ISA konferencián, Zaragoza (2004), **2:** esőszünetben a nagyteveli ásatáson (2004), **3:** Magyar-horvát TÉT együttműködés, terepmunka Sušac szigetén (2008), **4:** könyrsanyag csomagolása Felsőörsön (2009), **5:** kőbányában - Crna Draga (2009), **6:** a kőszegi őskoros konferencián (2009), **7:** barátokkal Nagytevelen (2010), **8:** Tatán (2011), **9:** Költő Lászlóval a MTA Archeometriai Albizottságának ülésén (2012), **10:** pihenőn a Mátrában (2014)

1: ISA conference, Zaragoza (2004), **2:** rainy day at the Nagytevel excavation (2004), **3:** Hungarian-Croatian Intergovernmental S&T Cooperation, field work Sušac island (2008), **4:** packing lithic raw materials in Felsőörs (2009), **5:** in the quarry, Crna Draga (2009), **6:** at the Kőszeg conference of prehistorians (2009), **7:** among friends in Nagytevel (2010), **8:** In Tata (2011), **9:** with László Költő during the meeting of the Archaeometry Subcommittee of the Hungarian Academy of Sciences (2012), **10:** resting in the Mátra hills (2014)

Having studied the entire collection of archaeological lithic materials in the Veszprém museum she compared her findings with data gained during excavations and field walks concerning the intensities of quarrying and manufacturing. After the interpretation of relationships between the lithic sources and settlements we organized an exhibition in the Veszprém museum in 1995 titled "Prehistoric industrial landscape in the Bakony Hill". It is worth noting as a curiosity that this was the first exhibition in Hungary where computers were given an interactive role following the concept and execution by TBK.

Her dissertation for Academy candidature (equivalent with a PhD at the time) was published three years later. Although that work focused on the Neolithic of the Great Hungarian Plain in the east, however, Transdanubia in the west was considered as well. This volume may thus be considered a handbook on the research of Neolithic stone tools in Hungary. During the almost two decades this work has been expanded almost to the entire Carpathian Basin. TBK's role in this type of lithic research in Croatia is especially worth mentioning.

In addition to her interest in the Neolithic, Kati's research also spanned subsequent centuries. It was therefore not difficult to convince her that Bronze Age lithic industries were also worth studying. Her lectures and articles spanned that entire period beginning with the Bell Beaker culture up to the knapped and ground stone tools of the Late Bronze Age. Lately she has also begun studying modern age stone use in the form of mill-stones, surveying quarries in the Mátra hills with her volunteer team. Most recently she has also joined an international project led by the French researcher Pierre Petrequin which studies the European sourcing and distribution of jade axes. Thanks to Kati's enthusiastic and tireless work the numbers of stone axes made from jade and eclogite have multiplied during the last two years in Hungary, having won additional international recognition to archaeometric research in Hungary.

As an organic component of the aforementioned projects Kati headed a Hungarian National Research Fund project between 1998 and 2002. The product of these four years was the "Raw Material Atlas" in which she summarized data on the putative raw materials of non-metal artefacts and their provenances, illustrated by a considerable body of photographs. This net-based atlas, created at the turn of the 20th and 21st century may be considered a world-wide ground breaking enterprise of our discipline.

During the last decade of the past century Kati had increasingly realized that archaeometry needs to be promoted and recognized in Hungary. In connection with this idea she managed to have the 31st Interna-

évtizedben ez a munka kiterjedt a Kárpát-medence egészére. Különösen a horvátországi ilyen irányú kutatásokban játszott szerepét kell kiemelni.

Az újkőkor mellett azonban érdeklődése a kő felhasználásának későbbi évszázadaira is kiterjedt. Így természetesen rá lehetett beszélni, hogy a bronzkori köeszközökre is szánjon némi figyelmet! A harangedényesektől a késő bronzkor pattintott és csiszolt eszközeinek is szentelt néhány előadást és tanulmányt. Ma már az újkori köfejtők, a malomkővágás irányába is lépett. Önkéntes munkatársaival újabban a Mátra bányahelyeit faggatja. Legújabbán pedig bekapcsolódott a francia kutató, Pierre Petrequin által vezetett, jade kőből készült balták európai elterjedését, illetve nyersanyaga felkutatását célzó nemzetközi projektbe. Kati kitartó és szívós munkája révén az elmúlt két évben megsokszorozódott a Magyarországon fellelt jade kőből és eklogitból készült kőbalták száma, ami újabb nemzetközi elismertséget hozott a magyarországi archeometriának.

A fentiekhez szervesen illeszkedik a Kati által 1998–2002-ben vezetett OTKA pályázat keretében létrehozott „Nyersanyag atlasz”, amely Magyarországon és a környező területeken előforduló nem érces eszközök és feltételezett nyersanyagaik addig ismert adatait és előfordulását foglalta össze jelentős számú fotóval is kiegészítve. Ez a 20–21. század fordulóján létrehozott internetes atlasz, akkortájt a szakmában még világszerte is úttörőnek számított.

A múlt század 90-es éveiben Katiban egyre inkább megérlelődött a gondolat, hogy az archeometriát hazánkban minél szélesebb körben kellene terjeszteni és elismertté tenni. Ennek kapcsán elérte, hogy 1998-ban Magyarországon kerüljön megrendezésre a „31st International Symposium on Archaeometry” (ISA) konferencia, ami az archeometriában tevékenykedő kutatók nemzetközileg legrangosabb találkozója. Igazán ekkor figyeltek fel külföldön a magyarországi archeometriai kutatásokra és az archeometria terén ez alapozta meg jó hírünket a nagyvilágban. Tulajdonképpen ennek folyománya volt, hogy szintén Kati vezetésével megrendezhettük 2007-ben a kerámia archeometriát művelők legrangosabb európai konferenciáját, az EMAC-ot (European Meeting on Ancient Ceramics).

Emellett TBK az archeometria oktatását is szívügyének tekintette. 1994 és 2006 között rendszeresen tanított a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola régésztechnikus képzésén. 2001 tavaszán pedig először került meghirdetésre az ELTE geológus szakos hallgatói számára „Az archeometria geológiai vonatkozásai” című speciális kollégium, amit Szakmány Györggyel együtt tartottak. Ezt később a BSc-MSc rendszer bevezetésével a BSc Földtudomány szakosok számára tartott „Archeometria”

tional Symposium on Archaeometry (ISA) organized in Hungary in 1998. This event is the most prestigious international meeting of researchers in archaeometry. It was this time that archaeometrical investigations in Hungary received major attention abroad contributing to our positive image in the world. As a continuation of this trend in 2007 we had the opportunity to also organize the 9th European Meeting on Ancient Ceramics (EMAC), the most important European forum for scholars engaged in the archaeometry of ceramics.

In addition to these organizational achievements TBK also participated in training archaeologists. Between 1994 and 2006 she regularly held a course for excavation technicians at the Dániel Berzsenyi Teachers' College in Szombathely. During the 2001 spring term the course titled "Geological aspects of archaeometry" was taught for the first time at the Department of Petrology and Geology at ELTE in Budapest. She taught this course in cooperation with György Szakmány. Following the introduction of the Bologna system in Hungary in which BSc and MSc level tuition were separated, this course was subdivided into "Archaeometry" (BSc in geology) and "The archaeometry of lithic tools, ceramics and metals" (MSc in geology). The latter was subsequently incorporated into the MSc Programme in Ecology in cooperation with Ferenc Molnár and Gabriella Kiss. These courses helped launching the careers of several specialists in archaeometry. Moreover Kati is a member of the Doctoral School in Geology, Faculty of Science, at the Loránd Eötvös University. She delivered several courses on this forum on the history of various types of mineral raw materials. She also supported the work of several graduate students in archaeometry in the writing of their theses.

One of her most lasting contributions is the electronic journal titled Archeometriai Műhely. This net publication, launched in 2004, was planned and created and is run by her as editor-in-chief. The first number was edited from the Hungarian papers and posters presented at the 39th conference of ISA in Zaragoza. Issues of the journal are usually edited by major topics or compiled from the materials of Archeometriai Műhely academic meetings organized by TBK herself or other scholarly symposia. As an acknowledgement of the journal's high standing, however, an increasing number of authors submit manuscripts on a variety of independent topics in archaeometry. Notably, the journal has been registered with Scopus. Technical editing is carried out by Kati herself.

Indubitably, Hungarian archaeology has a lot to thank to Katalin T. Biró – and the story is not over yet! We wish her a happy 60th birthday with this special issue of the journal she initiated.

valamint az MSc Geológusok számára meghirdetett „Köeszközök, kerámiák és fémek archeometriája” tárgyak váltották fel. Ez utóbbi Molnár Ferenc, illetve Kiss Gabriella körteműködésével később a Környezettan MSc szakba is beépült. Ezek a kurzusok számos, ma már elismert archeometriával foglalkozó szakembert indítottak el ezen az úton. Emellett Kati tagja az ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskolájának, amelyben több kurzust is tartott a különböző típusú ásványi nyersanyagok története témakörben. Továbbá számos archeometriai témát választó MSc diplomamunkázót és PhD hallgató munkáját segítette.

Az egyik legmaradandóbb alkotása a 2004-ben indult Archeometriai Műhely című elektronikus, interneten mindenki számára elérhető folyóirat megtervezése, létrehozása és főszerkesztése. Az első szám az ISA Zaragozában tartott konferenciájának magyar előadásai-poszterei anyagából állt össze. Az általában tematikus számok egy-egy szintén TBK által szervezett Archeometriai Műhely előadónál, illetve más előadónál anyagából állnak össze. A folyóirat rangjának elismeréseként azonban egyre gyakrabban küldenek be a szerzők önállóan, más archeometriai témákból is kéziratokat, nem beszélve arról, hogy a folyóiratot már a Scopus is jegyzi. Kati az egyes számok technikai szerkesztését is saját kezűleg végzi.

A magyar régészet sokat köszönhet T. Biró Katalinnak, ez vitán felül áll – és még nincs vége!

Ezzel a számmal kívánunk Neki boldog 60. születésnapot!